

SPRE ORIGINILE OMOFORULUI MIC

de Robert F. Taft

Sunt bucuros să vă ofer acest scurt studiu privind omoforul mic bizantin, pentru a-l onora pe prietenul meu și fostul meu coleg de la *Pontificio Istituto Orientale*, Excelența Sa episcopul Szilard Keresztes, eparhul greco-catolic al regiunii Hajdudorog din Ungaria, cu ocazia împlinirii de către Sfinția Sa a vârstei de 70 de ani, pe 19 iulie 2002.

I. Omoforul mic și omoforul mare

Omofoorul bizantin, însemnul distinctiv al episcopilor, se găsește în prezent în două forme, omoforul mare și omoforul mic. Cel dintâi constă într-o bandă lungă de material pentru veșmântul preoțesc, cu o lățime de aproximativ 30 cm și suficient de lungă încât să fie înfășurată în jurul umerilor episcopului și să atârne peste umărul stâng spre tivul sacosului în față și în spate. În ziua de azi, în anumite locuri unde se păstrează tradiția bizantină, în special în rândul greco-catolicilor, omoforul mare este precum un *pallium* roman supradimensionat, cusut, pentru comoditate, într-o formă de Y-dublu, cu vârfurile celor doi „Y” întâlnindu-se pentru a forma un romb cu două tulpine lungi¹, astfel încât să poată fi pur și simplu aruncat peste cap și umeri, iar brațele lungi ale celor doi „Y” să atârne în partea centrală a trunchiului, în față și în spate. Omoforul mic, având aceeași lățime ca omoforul mare, dar nefiind la fel de lung, e ca un patrafir larg din Vest, purtat în jurul umerilor și peste piept, fixat acolo cu un ac de siguranță și atârând până la genunchi.

II. Omoforul la Sfânta Liturghie, conform comentariilor liturgice

Din comentariile liturgice bizantine privind Sfânta Liturghie, devine clar că până în secolul XV inclusiv exista un singur omofor bizantin, anume omoforul mare de azi. Episcopul își pune acest omofor la începutul Sfintei Liturghii, îl da jos înainte de citirea

---

¹ J. BRAUN, *Die liturgische Gewandung im Occident und Orient nach Ursprung und Entwicklung, Verwendung und Symbolik, mit 316 Abbildungen*, Freiburg B. 1907, 665 Bild 300.

Evangeliei, îl lăsa deoparte și în timpul părții euharistice a Sfintei Liturghii, iar apoi și-l punea la loc după Sfânta Împărtășanie (deși, începând cu secolul XIV, își punea omoforul înainte de Sfânta Împărtășanie)².

Aceiași comentatori liturgici ne dezvăluie motivele din spatele acestui ritual. Episcopul poartă omoforul când se comportă episcopal în sensul de a-L reprezenta pe Hristos, sau pastoral, el fiind păstorul turmei sale. El își dă jos omoforul atunci când Însuși Hristos este Cel care acționează, precum la citirea din Scriptură, când Domnul Însuși ne grăiește, sau atunci când episcopul îndeplinește aceeași slujire ca orice preot și nu ceva specific episcopilor, precum în cazul transformării pâinii și a vinului în trupul și sângele Mântuitorului.

III. Omoforul la Sfânta Liturghie Arhierască, potrivit Arhieraticonului

1. Primele Arhieraticoane grecești

Cărțile liturgice înseși nu ne oferă întotdeauna o imagine uniformă³, în cele din urmă ajungând să încalce acest principiu liturgic, după cum vom vedea. Cea mai veche diataxă păstrată, privind Sfânta Liturghie arhierască de pe vremea bizantinilor, se află în manuscrisul din secolul XII de la *British Library* Add. 34060, reflectând, consider eu, forma pe care o avea slujba în secolul XI; ea ne oferă multe detalii. Dar tot ce ne spune despre omofor este că acesta se dă jos înainte de citirea Evangheliei (III.10) – așa că probabil episcopul îl purta încă de la începutul slujbei – și că episcopul și-l pune din nou după Sfânta Împărtășanie (XI.8)⁴.

---

² SF. NICOLAE CABASILA (ca. 1350), *Explication de la Divine Liturgie*, trad. și note de S. Salaville, a doua ed., după textul grecesc, revăzut și argumentat de R. Bonnert, J. Gouillard, P. Perichon (*Sources chretiennes 4 bis*), Paris 1967, 364 – 367, 372 – 375; Sf. Simeon al Tesalonicului, *Explanation of the Divine Temple* („Explicarea Templului Sfânt”) 69 – 70, 76, 90, *On the Sacred Liturgy* („Despre Sfânta Liturghie”) 98, *On the Sacred Ordinations* (Despre hirotonie) 208 – 209; Ps. Sophronios (sec. XII), *Commentarius liturgicus* 18 and 21.

³ Pentru o descriere a surselor privind ritul pontifical bizantin, vezi R.F. Taft, *The Pontifical Liturgy of the Great Church according to a Twelfth-Century Diataxis in Codex British Museum Add. 34060* („Liturghia pontificală a Marii Biserici potrivit unei diataxe din sec. XII găsită în codexul *British Museum Add. 34060*”); I : *Orientalia Christiana Periodica* 45 (1979) 279 – 307; II : 46 (1980) 89 – 124, aici II, 90 – 96 = retipărită cu corecturi în IDEM, *Liturgy in Byzantium and beyond* („Liturghia în Bizanț și dincolo de el”) (Variorum Collected Studies Series CS 494), Aldershot/Brookfield 1995, cap. II, aici 90 – 96.

⁴ *Ibid.*, I, 290 – 291, 306 – 7. Numerele din paranteze se referă la diviziunile textuale din ediția critică și având în vedere traducerea în engleză a textului.

Arhieraticonul lui Dimitrios Gemistos (ca. 1380) spune că episcopul trebuie să-și pună omoforul la începutul Liturghiei, dar să-l dea jos înainte de citirea Evangheliei, iar textul ne specifică în mod clar că nu își pune din nou omoforul până la ridicarea Sfintelor Daruri (când spune „Să luăm aminte, Sfintele sfinților !”), de dinainte de chemarea credincioșilor la Sfânta Împărtășanie⁵.

Un arhieraticon ceva mai laconic din secolul XV, care se regăsește în *Athos Andreas Skete Codex* ne spune că omoforul trebuie dat jos la ultimul „Aleluia” de dinainte de citirea Scripturii, apoi trebuie purtat la Vohodul Mare – iar apoi ne spune că restul Sfintei Liturghii are loc în mod obișnuit⁶.

2. Cinovnicul (arhieraticonul) slavonic pre-nikonian

Cinovnicul „Edinoveriei”, adică al celor de rit vechi (*Staro-objradcy*) sau al vechilor credincioși (*Starovery*), care sunt în comuniune cu Biserica Ortodoxă Rusă, a fost editat la Moscova în 1910 și are la bază două manuscrise slavone din secolul XVI, *Moscow Synod Slav 366 (680)* și *Moscow Synod Slav 367 (909)*⁷; acest cinovnic ne oferă o folosire intermediară a omoforului: acesta se pune la îmbrăcarea episcopului (f. 12 r), este dat jos de diaconi la citirea Apostolului (f. 34 r), iar episcopul și-l pune din nou când așteaptă începerea Vohodului Mare la ușile iconostasului (f. 49 v). Nu există pomeniri în rugăciune legate de Proscomidie înainte de Vohodul Mare (ff. 47-49) și nimic despre punerea omoforului pentru instituirea narativă a Euharistiei sau pentru epicleză (ff. 57 v - 58 r), în ciuda faptului că această sursă ne oferă multe detalii pentru diversele etape ale slujbei.

Însă episcopul trebuie să-și fi pus înapoi omoforul într-un anumit moment de dinainte de terminarea Sfintei Liturghii, poate chiar înainte de Sfânta Împărtășanie, precum într-unele din vechile surse grecești menționate în secțiunea III.1, din moment ce omoforul este primul veșmânt pe care episcopul îl dă jos după terminarea slujbei (f. 77r-v). Mitropolitul Nikodim (Rotov) al Leningradului și Novgorodului (1929-1978) a donat acest volum prețios Bibliotecii Institutului Pontifical Oriental pe 15 decembrie 1970, într-o

---

⁵ A.A. DMITRIEVSKIJ, *Opisanie liturgicheskix rukopisej xranjaschiksja v bibliotekax pravoslavnogo vostoka*, 3 vol., I-II Kiev 1895, 1901; III Petrograd 1917, II, 302, 308, 314-315 și aparatul de critică.

⁶ *Ibid.*, III, 171.

⁷ NEVOSTRUEV-GORSKIJ (nota 25 de mai sus) III.1, 91 – 105.

perioadă în care relațiile dintre Roma și Patriarhatul Moscovei, pe atunci persecutat și având nevoie de sprijin, nu erau atât de isterice precum sunt astăzi. Acest cinovnic reflectă practicile rusești de dinainte de reforma patriarhului Nikon al Moscovei (1652 – 1666), despre care vom afla mai multe în secțiunea IV.2.

3. Folosirea omoforului în zilele noastre

Practicile bizantine contemporane sunt considerabil mai complexe și nu pe de-a-ntregul uniforme. În practicile rusești, omoforul mare și omoforul mic se folosesc în timpul Sfintei Liturghii după cum urmează⁸ :

1. La începutul Liturghiei, episcopul poartă omoforul mare.
2. Se scoate în timpul prochimului, versul liturgic sau pasajul scriptural cântat sau citit înainte de citirea Apostolului; nu se mai pune până la sfârșitul Sfintei Liturghii⁹.
3. Omoforul mic se pune după spălarea mâinilor episcopului la ușile împărătești ale iconostasului, înainte ca episcopul să meargă la Proscomidie pentru a se pregăti pentru Vohodul Mare.
4. Se scoate după ce episcopul și-a terminat rugăciunile specifice Proscomidiei, chiar înainte de Vohodul Mare, pentru că în timpul Vohodului Mare sunt darurile înseși, iar nu episcopul, cele ce Îl reprezintă pe Hristos¹⁰.
5. Se pune din nou la sfârșitul rugăciunii „Postsanctus” de la Anaforaua (care continuă rugăciunile de mulțumire din *Praefatio*, dar punând accentul în mod deosebit pe Întruparea Domnului, făcându-se trecere la descrierea Cinei cele de Taină), chiar înainte de cuvintele de instituire a Euharistiei.

---

⁸ Vezi pontificala moscovită din 1874, citată mai jos în această secțiune; vezi și K. NIKOL'SKIJ, *Posoble k izucheniju ustava bogoslužhenija Pravoslavnoj Cerkvi*, St. Petersburg 1907, 62 – 63; *Abridged Typikon* („Tipic bisericesc prescurtat”), ed. Feodor S. Kovalchuk (Education and Publication Commission of the Patriarchal Parishes of the Russian Orthodox Church), Youngstown 1974, 99, 102, 105-106, 108; DENIS GUILLAUME, *Grande Euchologe et Arkhieratikon* (Diaconie apostolique), Parma 1992, 610, 614-615, 619, 621, 624. Pentru o excelentă, deși puțin depășită, trecere în revistă a edițiilor și conținuturilor arhieraticonului în redactările grecești, slavone și românești, vezi C. KOROLEVSKIJ, „Le pontifical dans le rite byzantin”, *Orientalia Christiana Periodica* 10 (1944) 202 – 215; vezi și Keleher mai jos, în nota 22.

⁹ În TAFT, „Pontifical Liturgy” („Liturghia pontificală”) II, 103, eu am afirmat, în mod eronat, că episcopul își pune din nou omoforul mare după împărțirea oamenilor, când Sfintele Daruri se întorc la proscomidiar.

¹⁰ NIKOL'SKIJ (vezi nota de mai sus), 62.

6. Este scos după tripla binecuvântare epicletică a darurilor și după binecuvântarea diaconului. Pentru că atunci darurile sunt sfințite și nu ar fi potrivit ca episcopul, care se află deja în fața Trupului și Sângelui lui Hristos, să poarte însemnele care îl reprezintă pe Hristos ca Păstorul cel bun¹¹.
7. În cele din urmă, episcopul își pune din nou omoforul chiar înainte de ridicarea Sfintelor Daruri în fața credincioșilor și adresarea „Sfintele sfinților !” și îl poartă până la sfârșitul Liturghiei.

Această practică e în conformitate cu foarte detaliata Liturghie arhierescă a Bisericii Ortodoxe Ruse, editată de Sfântul Sinod al Moscovei în 1874, care spune că omoforul mare trebuie dat jos la prochimien (f. 19r). După acel moment, omoforul – probabil e vorba de omoforul mic, dar asta nu ne este specificat – se pune după spălarea mâinilor (f. 29r), se scoate după pomenirile legate de Proscomidie, chiar înainte de Vohodul Mare (f. 30v), este pus din nou chiar înainte de Cuvintele de instituire (f. 41r), scos după tripla binecuvântare epicletică: a pâinii, a potirului și a celor două împreună (f. 43v) și, în cele din urmă, se pune din nou după rugăciunea legată de ridicarea Sfintelor Daruri, înainte de *Sancta sanctis* („Sfintele, sfinților!”), episcopul purtându-l până la sfârșitul Sfintei Liturghii (f. 51r-59 r)¹².

Aceasta trebuie să fi fost cândva și practica grecească: aceleași etape, traduse în slavonă din diatata grecească a patriarhului Athanasios III al Constantinopolului, apar în actele Sinodului din Moscova din 1667¹³. Și, de fapt, se spune că este și astăzi practica grecească¹⁴, deși etapele din Arhieraticonul grecesc modern nu ne oferă toate detaliile.

Într-adevăr, judecând după cel mai recent Arhieraticon grecesc pe care l-am putut consulta, ediția *Apostoliki Diakonia* din 1994, publicată la Atena, putem deduce o practică simplificată. Etapele din această ediție prescriu scoaterea omoforului mare la prochimien

---

¹¹ *Loc. cit.*

¹² Pontificalele rusești ne oferă un rezumat al etapelor privitoare la punerea și scoaterea omoforului și a mitrei la sfârșitul Liturghiei Sfântului Ioan Gură de Aur : vezi *Chinovník Arxierejskago svjashchenosluzhenij*, Moscova 1874, f. 16r-v. Vedem aceeași utilizare și în Cinovnicul de la Varșovia din 1944, ff. 3r, 5r, 9r-v, 12 r, 31r, 15r, 18r.

¹³ *Dejanija moskovskix soborov 1666 – 1667 godov*; II : *Kniga sobornyx dejanij 1667 goda*, Moscova 1893, ff. 49ff, 62v. Privind această diatata, vezi secțiunea IV. 2 de mai jos.

¹⁴ Vezi ediția foarte bine documentată a lui GUILLAUME, citată în nota de mai sus.

înainte de citirea din epistolele Apostolilor¹⁵, dar nu se spune nimic despre omoforul mic la spălarea mâinilor sau la rugăciunile de pomenire specifice Proskomidiei, chiar înainte de Vohodul Mare. În schimb, omoforul mic este cărat în timpul Vohodului Mare de către unul dintre preoți, care îl pune pe umerile episcopului, probabil când se ajunge cu Vohodul Mare la ușile împărătești și diaconul îl pomenește pe ierarh în rugăciune¹⁶. În acest arhieratikon nu mai este menționat omoforul până la sfârșitul Sfintei Liturghii¹⁷. Dar și aici, ca și în alte texte, tăcerea însăși nu poate fi luată drept argument, în special că e vorba de o tradiție răsăriteană, unde etapele pot să nu fie atât de clar prezentate: ceea ce contează este practica, adică *ceea ce se face de fapt*.

4. Participarea mai multor ierarhi

În practica ortodoxă a devenit comun, atunci când la Sfânta Liturghie participă mai mulți episcopi, ca doar cel desemnat să officieze sau cel cu rangul cel mai înalt – sau cei cu rangul cel mai înalt, de exemplu dacă avem doi patriarhi sau doi mitropoliți – să poarte omoforul mare și să-l dea jos sau să treacă la omoforul mic în momentele cerute de desfășurarea Sfintei Liturghii. Ceilalți episcopi participanți își pun, pur și simplu, omoforul mic la începutul slujbei și îl poartă până la terminarea ei. Din nou, e de ajuns doar să ne uităm la numeroasele fotografii din *Zhurnal Moskovskoj Patriarxii* pentru a observa acest lucru¹⁸.

IV. Misterul omoforului mic

În mod curios, niciuna dintre sursele bizantine pontificale legate de taina Euharistiei pe care le-am putut consulta, nici măcar paragrafele din textele liturgice moderne – cu o singură excepție, arhieratikonul grecesc din 1994, citat în secțiunea precedentă – nu fac nicio distincție între omoforul mare și omoforul mic. Exceptând în noile ediții grecești,

---

¹⁵ Arhieratikon (a treia ed., Apostoliki Diakonia), Atena 1994, 14.

¹⁶ *Ibid.*, 18 – 20.

¹⁷ *Ibid.*, 23 – 33.

¹⁸ De exemplu, 11 – 1999, p. 40 – 41; 6 – 2000, p. 21; 7 – 2000, p. 45; 8 – 2001, p. 69; 9 – 2001, p. 41; 10 – 2001, pe coperta din față; etc.

omoforul mic nici măcar nu este menționat în cărțile liturgice, cu toate că este, evident, folosit: pentru a vedea aceasta este suficient să citim cărțile pentru ceremonialele religioase ale Bisericii Ortodoxe Ruse¹⁹ sau să vedem numeroasele fotografii din Sfintele Liturghii Arhieriești pe care le regăsim în *Zhurnal Moskovskoj Patriarxii*.

Tăcerea privind omoforul mic reflectă, cu siguranță, situația legată de etapele Sfintei Liturghii în vremurile când omoforul mic nu era cunoscut. Pappas afirmă că acest veșmânt probabil a apărut prima dată în secolul XVII, dar nu ne oferă surse primare care să confirme această supoziție și admite, cu tristețe, că cercetătorii au ignorat, în mare parte, această chestiune²⁰. Din câte știu eu, chestiunea omoforului mic nu a fost studiată niciodată în profunzime²¹, el rămânând un fel de enigmă.

Cu toate că omoforul mic este folosit în mod obișnuit de către catolicii melchiți (care sunt greco-catolici), se pare că unii greco-catolici nu îl folosesc deloc, iar alții îl folosesc doar în afara Sfintei Liturghii, în anumite împrejurări în care episcopul nu poartă toate veșmintele specifice (adică, stihar, epitrahil, brâu, mânecute, epigonat, sacos, omofor, mitră), adică poartă mantia sau chiar numai rasa. Ediția romană din 1973 a arhieraticonului catolicilor ruteni, scris în slavona veche, spune că episcopul trebuie să poarte omoforul mare la începutul Sfintei Liturghii, dar apoi nu spune nimic despre niciun fel de omofor până la sfârșitul slujbei²². Ca și în alte exemple de diferențe între practica greco-catolică și cea ortodoxă, nu putem ști dacă avem drept cauză o diferență legitimă între tradiții locale sau o păstrare a unei practici de dinainte de unirea cu Roma sau o latinizare mai târzie sau, pur și simplu, o ignoranță sau o inconsistență endemică în rândul greco-catolicilor privind folosirea liturgică adecvată pentru tradiția lor.

---

¹⁹ De exemplu, NIKOL'SKIJ, citat mai sus, în nota 8; S. DIOMIDOV, *Ukazatel' porjadka arxierejskix sluzhenij*, Samara 1915, 47, 49, 54, 55.

²⁰ T. PAPPAS, *Studien zur Geschichte der Messgewänder im byzantinischen Ritus* (Miscellanea Byzantina Monacensia 3), München 1965, 215 – 216.

²¹ Privind veșmintele în tradiția bizantină, Pappas (vezi nota precedentă) ne oferă cea mai bună analiză într-o limbă occidentală și ne oferă și o bibliografie bogată (xv – xlviii). Despre un popular studiu ortodox mai recent, arhimandritul Hrisostom, *Orthodox Liturgical Dress. An Historical Treatment* („Veșmintele liturgice ortodoxe. O perspectivă istorică”), Brookline, MA, 1981, vezi recenzia mea în *Orientalia Christiana Periodica* 50 (1984) 251. În ce privește omoforul, pe lângă articolele enciclopedice standard, singurul studiu profesoral pe care îl cunosc este cel al lui I.D. MANSVETOV, „Omofor”, în *Drevnostjax Moskovskoj Arxeologicheskoj Obshchestvy*, tomul III (nu am acces la el).

²² *Arxieratikon ili Sluzhebnnik Svjatitel'skij*, Roma 1973, 24. Despre această ediție și despre alte ediții greco-catolice mai recente, vezi S. KELEHER, „Some Aspects of the Hierarchical Divine Liturgy” („Unele aspecte ale Sfintei Liturghii Arhieriești”), *Eastern Churches Journal* 2/2 (1994) 115 – 164.

În acest caz, însă, consider că motivul absenței omoforului în rândul greco-catolicilor este foarte simplu: inițial exista un singur omofor bizantin, iar omoforul mic de astăzi nu a existat până în secolele XVI-XVII, adică până la Uniunea de la Brest (1596), respectiv Ujgorod (1646). Iar asta e ceva reflectat în surse, atât în cele grecești, cât și în cele slavone, după cum voi încerca să demonstrez aici.

1. Sfântul Simeon al Tesalonicului (1381 - 1429)

Sfântul Simeon al Tesalonicului în „Despre hirotonie” 208, lasă de înțeles primul pas în evoluția veșmântului:

„Iar omoforul... este pus în jurul gâtului și al umerilor episcopului, sau, uneori, măcar în jurul umerilor, în față și la spate. Însă acum, precum ca pe ceva gata pregătit și precum un jug divin, el și-l pune la gât, pentru că și-l va da jos în curând, deoarece în scurt timp se va citi din Scriptură.”²³

Din asta aș deduce că uneori omoforul mare, poate împăturit în două, era pus pur și simplu pe gâtul și umerii episcopului, dacă acesta urma să și-l dea jos la scurt timp după. Această ipoteză e sprijinită de următoarele surse, datând dintr-o perioadă ulterioară.

2. Pontificala patriarhului Athanasios al III-lea al Constantinopolului (sec. XVII)

Unul dintre cele mai interesante și detaliate arhieraticoane ale Sfintei Liturghii Arhieresti în tradiția bizantină se regăsește în codexul *Moscow Synod Greek 255*, un manuscris grecesc al lui Athanasios al III-lea Pettelaras (Pattelarios, Pattelaros), care a fost patriarh al Constantinopolului pentru o scurtă perioadă, 7 – 21 martie 1634 și apoi pentru doar două zile, în 1652²⁴. Pe când Athanasios se afla la Moscova în 1653, rușii l-au rugat să scrie această diataxă pontificală drept ajutor pentru reformele liturgice plănuite de

---

²³ PG 155 : 421BC.

²⁴ Detalii în G. HOFMANN, *Griechische Patriarchen und römische Päpste. Untersuchungen und Texte, II. 2 : Patriarch Athanasios Petellaros, seine Stellung zur römischen Kirche* (Orientalia Christiana 19/2), Roma 1930; TAFT, „Pontifical Liturgy” II, 94 §25.

patriarhul Nikon al Moscovei (1652 – 1666), care a avut o soartă nefavorabilă²⁵. Tradusă în slavonă²⁶ și confirmată la Sinodul din Moscova în 1667 de către patriarhii Paisie al Alexandriei (1657 – 1678)²⁷ și Macarie Za'im al Antiohiei (1647 – 1672)²⁸, diatixa a fost încorporată în actele sinodale²⁹, devenind astfel diatixa pontificală oficială a Bisericii Ortodoxe Ruse. După cum am văzut în secțiunea III.2, etapele din practica ortodoxă rusească din zilele noastre sunt substanțial identice cu cele din acest prețios document.

După rugăciunea „Nimeni nu este vrednic”, chiar înainte de Vohodul Mare, este scris despre etape : „arhidiaconul aduce omoforul și îl pune pe umerii episcopului cu ciucurii pe partea stângă, iar eu consider că asta înseamnă că omoforul mare este împăturit în două și pus, pur și simplu, pe umerii episcopului, cu cele două extremități ale sale, având ciucuridecorați, peste umărul său stâng. Un cinovnic din 1683, al *Spaso-Preobrazhenskij Sobor of Xolmogory* (f. 49r) repetă, în esență, aceeași etapă : „Primul diacon aduce omoforul și îl pune pe umerii episcopului, dar cu ciucurii pe partea stângă”³⁰.

Argumentul este demonstrat până la capăt, cred eu, de către practica rusească din secolul XVI, păstrată în Cinovnicul Edinoveriei, deja analizat în secțiunea III.2, unde vedem această notă adăugată la sfârșitul Sfintei Liturghii (f. 77r-v) :

„Episcopul, marele arhiepiscop³¹ își pune omoforul nu ca înainte, cu cele două capete separate. Acum și-l pune el însuși, cu ambele capete unite... Dar înainte, când arhiepiscopul purta omoforul, o jumătate era în față și cealaltă în spate, dar acum cele două

---

²⁵ Paul MEYENDORFF, *Russia, Ritual and Reform. The Liturgical Reforms of Nikon in the 17th century* („Rusia, ritual și reformă. Reformele liturgice ale lui Nikon, din secolul XVII”), Crestwood, N.Y., 1991, dintr-o teză de doctorat de la Universitatea Notre Dame, scrisă sub coordonarea mea.

²⁶ Două manuscrise contemporane au textul, *Moscow Synod Slav 368* (670) ff. 1 – 59 și *Moscow Synod Slav 369* (698) ff. 4 – 64. Cf. K. NEVOSTRUEV și K. GORSKIJ, *Opisanie slavjanskix rukopisej Moskovskoj Sindal'noj Biblioteki*, 4 vol. Moscova 1855 – 1917, III.1 : 105 – 109.

²⁷ Perioada 1675 – 1685 acordată lui Paisie în G. FEDALTO, *Hierarchia Ecclesiastica Orientalis*, 2 vol. I : *Patriarchatus Constantinopolitanus*; II : *Patriarchatus Alexandrinus, Antiochenus, Hierosolymitanus*, Padova 1988, II, 585 § 53.1.2, și în F. FAIVRE, „Alexandrie”, *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastique* 10 (Paris 1914) 367, este o eroare în cazul ambilor autori. G.D. METTALENOS oferă datele corecte în cartea lui publicată în Atena, 1991, 8: 100 – 101. Îi sunt îndatorat colegei mele, prof. Sophia Senyk, pentru această referință.

²⁸ *Dejanija* 42r – 43r. Despre diversele surse sinodale privind reforma moscovită din secolul XVII, pe lângă MEYENDORFF (vezi nota 24), vezi E. HERMAN, *De fontibus iuris ecclesiastici Russorum. Commentarius historico-canonicus* (Fonti codificazione canonica orientale, serie 2, fasc. 6), Vatican 1936, 41 – 42, 59 – 64.

²⁹ *Dejanija* ff. 42r – 63r.

³⁰ A.P. GOLUBCOV (ed.), „Chinovnik Preobrazhenskogo Sobora, s predisloviem i ukazatelem”, *Chtenija v Imperatorskom Obshchestve Istorii Drevnostej Rossii*, 1903 (4), 13 – 30, aici 21. Pentru această sursă, vezi TAFT, „Pontifical liturgy” II, 95 §31.

³¹ Textul este tautologic deoarece în slavonă, ca și în greacă, există mai mult decât un singur cuvânt pentru „episcop” – *arxierej, episkop, svjatitel'* – iar două dintre ele sunt prezente împreună aici.

jumătăți sunt unite și purtate pe umăr... Deoarece omoforul îl reprezintă pe Adam, care înseamnă omul. Și când cele două jumătăți sunt unite, asta înseamnă unirea cerului cu pământul. Deoarece arhiepiscopul, marele episcop, poartă chipul lui Hristos pretutindeni. Iar faptul că poartă omoforul pe umărul său Îl reprezintă pe Fiul lui Dumnezeu care a lăsat cele nouăzeci și nouă de oi de pe munte și a mers să o caute pe cea pierdută, a găsit-o și a purtat-o pe umărul Său”.

Este evident, așadar, că așa-numitul „omofor mic” era, inițial, pur și simplu omoforul mare împăturit în două și pus pe umerii episcopului. Motivul pentru aceasta nu este deloc un mister pentru cei care au trebuit să-i pună acest veșmânt episcopului în forma lui inițială, un proces complicat de împăturire și fixare care poate dura mai multe minute și care, cu siguranță, nu este deloc recomandat când omoforul este îmbrăcat de episcop doar pentru a fi dat jos la scurt timp după aceea.

Însă nu trebuie să credem că asta ar veni în sprijinul obiceiului greco-catolic din prezent, anume acela că episcopul trebuie să poarte omoforul mare de-a lungul întregii Sfinte Liturghii. Pontificalele greco-catolice mai vechi, precum diatxa din secolele XVI-XVII care se regăsește în codexul *Vatican Slav 15*³², sau manuscrisul de secol XVII din *Biblioteca și muzeul bieloruse Francis Skaryna*, sau cinovnicul *Suprasl* din 1716³³ ne spun că episcopul trebuie să-și scoată omoforul la Apostol, înainte de Evanghelie. Aceasta este tradiția adevărată.

---

³² M. MARUSYN, *Chyny svjatytel'skyx sluzhb v kyjiv'skomu evxolohioni z pochaku XVI st. Ordinum Pontificalium in Euchologio Kovensi saec. XVI expositio* (Praci Greko-Katolyc'koji Bogoslovs'koji Akademiji. Bogoslovs'kogo Vydilu Tom 27), Roma 1966, 107.

³³ Liturghia Arhierescă a Sfântului Ioan Gură de Aur. *A manuscript of the 17th century in the Slavonic text and Latin translation* („Un manuscris din secolul XVII în slavonă și cu traducere în latină”), editat cu note liturgice explicative de către Ceslaus Sipovic, episcop de Mariamine, vizitator apostolic al bieloruşilor, împreună cu *The life of Theodore Skuminovic, Bishop of Gratianopolis, Suffragan and Archdeacon of Byelorussia* („Viața lui Teodor Skuminovic, episcop de Gratianopolis, Suffragan și arhidiacon al Bielorusiei”), Londra 1978, text 20 – 21, 44 – 45, 72 – 73, 99 – 101. Omoforul este purtat la Vohodul Mare, dar nu e scris nimic privind punerea din nou a omoforului înainte de ridicarea Sfintelor Daruri, cel puțin din câte îmi pot da seama, deoarece reproducerea foto a textului este, uneori, abia lizibilă. Dar și aici se aplică ceea ce am spus în secțiunea III.2, adică omiterea în scris nu înseamnă că nu se face acel lucru în practică.

V. Concluzie

Din ce am văzut, putem trage următoarele concluzii în ce privește omoforul bizantin și folosirea lui în cadrul Sfintei Liturghii :

1. Inițial, a existat un singur omofor, adică omoforul mare de astăzi.
2. Episcopul își punea acest omofor mare la începutul Sfintei Liturghii, și-l scotea înainte să citească din Evanghelie, era fără el și în timpul părții euharistice a Liturghiei, și, în primă fază, își punea din nou omoforul după Sfânta Împărtășanie, iar, în prezent, și-l pune înainte de Sfânta Împărtășanie.
3. Omoforul mic era, pur și simplu, omoforul mare împăturit în două și pus pe umerii episcopului în acele momente în care avea să și-l dea jos la scurt timp după aceea.
4. Nu am văzut nicio sursă documentară din secolul XVIII care să menționeze omoforul mic.
5. Omoforul mic a început să existe după Uniunea de la Brest (1596) și cea de la Ujgorod (1646) și probabil de aceea unii greco-catolici nu sunt familiarizați cu el.
6. Practica greco-catolică din prezent, adică aceea de a purta omoforul mare fără întrerupere, pe parcursul întregii Sfinte Liturghii, nu corespunde tradiției și nici nu este o practică adecvată pentru greco-catolicism.

*Traducere din engleză de ANDREI ROGOZ,
pentru www.teologie.net ©*